

Gaál Csaba

További gondolatok a tudomány és filozófia összefüggéséről

Nagyon olvasott, széles látókörű, intelligens ember volt. Értett a festészethez, szerette a zenét, filozófiai könyveket is olvasott. Az úszóedzőnek szüksége is van a sokoldalúságra, mert az úzás nagyon sok mindentől tevődik össze. Fizikából, áramlástanból, biológiából, pedagógiából, pszichológiából.

Hargitay András (*Túl – part*)

Nagy élvezettel olvastam Boda László értékes gondolatokkal tűzdelt írását (MONY 2013/1: 11–13) a filozófia és a szaktudományok kapcsolatáról. Megjegyzéseim bevezetőjeként utalnék a szerző egyik mondatára, amely szerint a filozófia a magyar gondolkodásmódnak nem erőssége. Teljes mértékben egyetérték vele, hiszen mindez nyelvünk holisztikus világszemléletéből, gazdag és fordulatos szókincséből ered. Ezért írja Gyurkovics Tibor: „Nekünk nincsenek filozófusaink, nekünk költőink vannak” (*A sas repülni vágyik*. Kairosz, Budapest, 2006).

A filozófus Koslowski (1921–2007) szerint az orvostudomány alkalmazza ugyan a természettudományi ismereteket, de valójában nem mérhető tudomány csakúgy, mint a filozófia, hiszen mindenekelőtt gyakorlati ténykedés erkölcsi szabályok mellett. A tudomány sok másodlagos kérdést megmagyaráz, de semmit sem tud mondani az élet értelméről és az erkölcsi értékekről. És valóban: *a természettudományok* alapját az képezi, hogy pontosan *mérhető adatokkal dolgoznak*, amely munkamódszer az orvostudománytól többnyire idegen. Lord Kelvin (1826–1907) a következőképpen határozza meg a tudományt: „Gyakran mondom, hogy mikor megmérheted, amiről beszélsz, és kifejezheted azt számokban, tudsz valamit róla; de amikor nem mérheted meg, nem fejezheted ki számokban, ismereted sovány és nem tudományos: lehet az ismeret kezdete, de gondolataidban alig emelkedtél a tudomány szintjére, bármi legyen is a téma” (szerzői fordítás; Jáki Szaniszló: *Isten és a kozmológusok*. Ecclesia, Budapest, 1992). A tudomány összetartozó, szilárdan megalapozott

és az ésszerűséggel soha ellentétbe nem kerülő tudás: ilyen ismeretet sem a filozófusoknál, sem a természetet kutatóknál nem találunk, még kevésbé az orvostudományban.

A tudomány nehézsége az, hogy a mennyiségi összefüggéseknek a valóságos dolgokkal való összekapcsolása céljából alapvetően szüksége van a lét törvényszerűségeire, de a lét legáltalánosabb törvényeiről szóló filozófiai tanítás semmiféle mennyiségi megállapítást nem tud tenni. Albert Einstein (1879–1955) elismerte, hogy tudományából egy csepp erkölcsöt sem tud leszűrni. A tudóst egy ízben megkérdezték, hogy leírható-e a teljes valóság tisztán természettudományos alapon. Ő így válaszolt: „Igen, elképzelhető, de nem lenne semmi értelme. A valóságot nem megfelelő eszközökkel írják le, éppen úgy, mintha egy Beethoven-szimfóniát légnyomásgörbével kívánnának bemutatni” (Einstein, A.: *Hogyan látom a világot?* Gladiátor, Budapest, 2002). A természettudomány illetékessége a világ jelenségeinek megértése terén megszűnik ott, ahol nem mérhetőről, tehát nem mennyiségről, hanem milyenségről (minőségről) van szó. Sok biológus még ma is eszményi célnak tekinti, hogy tudományát egybeolvasza a kémiával és a fizikával, azzal a céllal, hogy a biológia is ezekhez hasonlóan „egzakt” legyen. Alexis Carrel (1873–1944), Nobel-díjas francia orvos úgy vélte, hogy az emberi szellem „beleszeretett” a matematikai formulák szépségébe, és arra törekszik, hogy mindent ilyen képletekbe foglaljon, tehát az életet is.

Nem gyakorolhatja kellő megalapozottsággal az orvoslást, akinél hiányoznak az *erkölcsfilozófiai alapok*. Erkölcsi úr jelentkezik ott, ahol az ismeretek és a módszerek állnak a középpontban, és az erkölcs feleslegesnek tűnik. A diploma megszerzésével a kezdő orvos még messze van attól, hogy hivatásának megfeleljen. Mert bár fontos a tudás, a képzettség és a képességek, de ezek önmagukban mit sem érnek jó erkölcs nélkül. A tudomány műveléséhez értelem, de lelkiismeret is kell. Az embernek természetes bölcsességre és erényekre is szüksége van ahhoz, hogy megfelelően használja, amit elsajátított vagy fölfedezett. Ez azonban már nem

tudományos, hanem etikai kérdés. „A bölcsek nyelve ékessé teszi a tudományt, / a balgák szája pedig dőreséget bugyogtat” – áll a *Példabeszédek könyvében* (Oszövetség).

Az egyoldalú szakismeret torzítja az orvos gondolkodásmódját. A látóhatár tágításához jelentősen hozzájárul az *emberi kultúra* ápolása, amely alapja az emberek közötti kapcsolatnak. A műveletlen ember kevésbé képes az orvosi gondolkodás elsajátítására, mindazon ismeretek megtapasztalására, amelyek a mindennapi és szakmai életben szükségesek és hasznosak. Ez a viselkedés ugyanis *egyfajta filozófiát* is jelent. A filozófia szó itt tágabban értelmezendő, azaz olyan tudományként, amely a természet, a társadalom és a gondolkodás legáltalánosabb törvényeit kutatja, és azokat a mindennapokban alkalmazza. (A filozófia az ősi felfogás szerint csodálkozás.) Így nézve a fogalmat, az valóban része az orvostudománynak, hiszen a napi gyakorlatban minden orvos többé-kevésbé kialakítja a saját „filozófiáját”, ahogy a gyógyítandó ember sem ragadható ki szoros kötődéseiből. Az emberekkel való bánáshoz *empátia* és kellő *műveltség* kell. A művészetek, az irodalom, a filozófia, a hittudomány iránt érdeklődő, azokban valamelyest jártas orvos tudja csak igazán megérteni a betegek nyomorúságát, kiszolgáltatottságát. A legtöbb orvost a nagy nyilvánosság elsősorban emberi magatartása szerint ítéli meg, és csak másodsorban szakmaisága alapján. A kódexetikánál többet mond a bioetika, amely az orvosi erkölcsi kérdéseket inkább a filozófia eszközeivel közelíti meg: jellege szakmákat áthidaló (Kovács József: *A modern orvosi etika alapjai*. Medicina, Budapest, 2006).

Az orvosi ténykedés két alapja a természettudomány és a technikai tudás, de gyakorlásához elengedhetetlen az emberiség, az erkölcs és a filozófia. Az etika mint a filozófia egyik

ága főként arra keresi a választ, hogy az embertársal és a társadalommal szemben mi a jó, a helyes, és mi a rossz, a helytelen viselkedésmód, cselekedet. Tertullianus (Kr. u. 150–230) a filozófiát még a medicina lánytestvérének nevezte (*medicina soror philosophiae*). Emlékeztetnék arra, hogy a középkor két nagy filozófusa, az andalúziai zsidó Maimonidész (1137–1205), valamint az arab Averroës (1126–1198) egyben orvos is volt, vagyis a kettő egymással szorosan összefüggött. Ma a filozófia alig jelenik meg az oktatásban. (Amit mi marxista filozófiaként tanultunk az egyetemen – talán még ideolotoxikózist is kaptunk tőle –, annak semmi köze az orvosláshoz.) A filozófia igénye azonban ismét jelentkezett, így például a würzburgi egyetemen az orvostanhallgatók és érdeklődő orvosok számára újfent bevezették a filozófiai oktatást, hiszen a leendő orvosoknak el kell gondolkozniuk a világ dolgairól és az embereket érintő kérdésekről. Ezért is mondta az orvos és filozófus Karl Jaspers (1883–1969): az orvos gyakorlata jól körülhatárolt filozófia. Ugyanez a helyzet Freiburgban, ahol az Orvosi Etika és Történelem Tanszékén oktatják a filozófiát.

A viselkedési szabályok oktatása bizonyos fokig csupán az erkölcsi felvetéseket taglaló szemeszterben tért vissza az utóbbi évtizedekben. Olyan kérdések megtárgyalása, hogy „Ki vagyok én?”, „Mit kell tennem?”, „Mi a dolgom a világon?”, „Hová tart az ember?” stb. nem vagy csak alig kerül terítékre. „Mit tesz az orvos azon a ponton, ahol a természettudomány felmondja a szolgálatot?” *A tudomány sohasem válaszol a lét kérdéseire*, nem ad megoldást az emberi élet értelmére, céljára, a halál utáni sorsunkra. Az orvosi tanulmányokban mutatkozó ilyenfajta hiányosságok azt a kockázatot rejtik magukban, hogy túlnyomórészt mester és technokrata ember- és orvoskép alakul ki a hallgatókban.